

12 – 14 June 2025
Faculty of Science, NU

► Proceeding

งานประชุมวิชาการพฤกษศาสตร์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ 17

THE 17TH BOTANICAL CONFERENCE OF THAILAND

*Green for Sustainability
and Community*

Organized by

Sponsors

สารบัญ

สารบัญ	3
คณะผู้จัดงาน	5
ผู้สนับสนุน	7

Conference proceeding

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมและการจำแนกกล้วยไม้สกุลเอื้องน้ำตัน โดยใช้ลำดับนิวคลีโอไทด์บริเวณยีน <i>rbcL</i> และ <i>matK</i> มลิวรรณ นาคขุนทด, ศัตวุฒิ ชุมภูอินทร์, วรวิช สุขตระกูล และ สุณิษา ล่วงลือ	10
การทดสอบฤทธิ์ทางชีวภาพในพืชผักพื้นบ้านภาคใต้ของไทย คณิศร นวลเต็ม, สรัญญา วัชรทัย และ สุดสวาสดี ดวงศรีไสย์	19
ผลของวัสดุไคติน-ไบโอชาร์ต่อการเจริญเติบโตของข้าวพันธุ์ปทุมธานี 1 ลาวัลย์ บำกระโทก, มาสซูล สัยพึ้ง, ณัฐวดี จินตโกวิท, สุพิน แสงสุข, รัฐ พิษยางกูร และ ศุภจิตรา ชัชวาลย์	33
การพัฒนาสารเคลือบผิวชีวภาพนาโนคอมโพสิตเพื่อยืดอายุความสดของมะม่วง พันธุ์น้ำดอกไม้สำหรับธุรกิจการส่งออก ปวิวัติ จรรย์าศรี, อรุณลักษณ์ พุทธปฏิโมภัก, ณัฐภัสสร เหล่าเนตร์ และ มลิวรรณ นาคขุนทด	40
พลาสติกชีวภาพจากเปลือกกล้วยน้ำว้าที่สารมีสกัดจากเมล็ดสะเดาเพื่อกำจัดเพลี้ยจากฝรั่ง ทักษพร ผาสุกมโน, วรณิดา พรหมสัมพันธ์, ศุภิตรา ประทุมชาติ และ วิภา อาสิงสมานันท์	49
ความแปรปรวนของลักษณะปากใบที่สัมพันธ์กับการทนแล้งในอ้อย เทวัญ มาตจรัส, กิตติพัฒน์ อุโฆษกิจ และ นวลกมล อำนวยสิน	54
พืชพื้นล่างในป่าชุมชนหุบใหญ่ อำเภอนครหลวง จังหวัดนครราชสีมา เทียมหทัย ชูพันธ์	61
การศึกษาเบื้องต้นของสาหร่ายขนาดเล็กในลำไส้ของลูกนํ้ายุงลายบ้านที่เก็บมาจาก จังหวัดนครศรีธรรมราช ประเทศไทย จิรัฐดา พรหมเพรา, ณัฐฐา เสนีवास, เอกพันธ์ ไกรจักร, เสาวลักษณ์ แก้วมี, เจมิชา ดุดอิต, อัญชิษฐา รุจิโรทัย, กนก พงศ์วิทย์, เติ้ง สิริยะเสถียร และ นริศรา จริยะพันธุ์	70
การสำรวจเบื้องต้นของทรัพยากรพืชท้องถิ่นของชนเผ่ากะเหรี่ยงหมู่บ้านโละโคะ ตำบลโกสัมพีน อำเภอกอสัมพีนคร จังหวัดกำแพงเพชร อรัญญา สมหวัง, ชลธิชา ภูแก้ว, อาทิตยา ใจเที่ยง, หนึ่งฤทัย จักรศรี, ปราณิ นางงาม และ ธนากร วงษ์ศา	75
ฤทธิ์ยับยั้งจุลินทรีย์ของสารสกัดจากเปลือกของต้นรัก นาริลักษณ์ นาแก้ว, ภัทรสุดา เรืองเดช, มาลินี ธรรมชาติ, ชนาภานต์ ชัยลอม และ สุภาวดี พาธิระ	84

สารบัญ (ต่อ)

Conference proceeding

ผลของสารเร่งเชิงชีวภาพจากไคตินหมักต่อการเติบโตของกล้าข้าวพันธุ์ ‘เบญจนิล3’ ในสภาพปลอดเชื้อ	90
สรวิชัย วงศ์วรชาติ, ธิตี สุทธิยุทธ์ และ ศุภจิตรา ชัชวาลย์	
ผลของวิธีการต่อการเจริญและพัฒนาของต้นอ่อนกล้วยไม้หว้าจิมฟันควายในสภาพปลอดเชื้อ	98
เครือวัลย์ พิพัฒน์สวัสดิกุล, ธนากร วงษ์ศา, สุภินันท์ ศิรินันท์ และ อนุพันธ์ กองบังเกิด	

คณะผู้จัดงานประชุมวิชาการพฤกษศาสตร์แห่งประเทศไทยครั้งที่ 17

สมาคมพฤกษศาสตร์
ในพระบรมราชินูปถัมภ์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

<https://www.nu.ac.th>

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<https://www.chula.ac.th>

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

<https://www.ku.ac.th/th>

ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร

Center of Excellence in Agricultural
Biotechnology
Naresuan University

Center of Excellence for Biodiversity
Naresuan University

Center of Excellence for Innovation
and Technology for Detection and
Advanced Materials

การสำรวจเบื้องต้นของทรัพยากรพืชท้องถิ่นของชนเผ่ากะเหรี่ยงหมู่บ้านโล๊ะโคะ ตำบลโกสัมพีนคร อำเภอกอสัมพีนคร จังหวัดกำแพงเพชร

Preliminary survey of ethnic Karen's local plants resources in Lo Kho Village, Kosamphi Subdistrict, Kosamphi Nakhon District, Kamphaeng Phet Province

อรรณูยา สมหวัง¹, ชลธิชา ภูแก้ว¹, อาทิตยา ใจเที่ยง¹, หนึ่งฤทัย จักรศรี¹, ปราณี นางงาม² และธนากร วงษ์ศา^{1*}

Arunya Somwang¹, Chonthicha Pukaew¹, Athittaya Jaithiang¹, Nuengruethai Jucksri¹, Pranee Nangngam², and Thanakorn Wongsas^{1*}

¹ โปรแกรมวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร กำแพงเพชร 62000

¹ Program in Biology, Faculty of Science and Technology, Kamphaeng Phet Rajabhat University, Kamphaeng Phet, 62000

² ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก 65000

² Department of Biology, Faculty of Science, Naresuan University, Phitsanulok, 65000

Correspondence: thanakorn_woakpru.ac.th

บทคัดย่อ: ภูมิปัญญาด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยง หมู่บ้านโล๊ะโคะ จังหวัดกำแพงเพชร กำลังสูญหายเนื่องจากการขาดความสนใจจากคนในชุมชน การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อบันทึกองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชน โดยระบุชื่อวิทยาศาสตร์ของพืชและจำแนกประเภทตามสถานภาพแหล่งกำเนิดและการใช้ประโยชน์ ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนจำนวน 9 คน ที่มีอายุระหว่าง 65-80 ปี ร่วมกับการสำรวจพืชในพื้นที่เป็นระยะเวลา 10 เดือน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดกลุ่มพืชตามประเภทการใช้ประโยชน์และจำแนกตามการเป็นพืชท้องถิ่นหรือพืชต่างถิ่น พบพืชสมุนไพรที่มีการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชน ได้แก่ *Biancaea sappan* (L.) Tod. สำหรับใช้บำรุงร่างกายและบำรุงเลือด พืชอาหารส่วนใหญ่นำมาใช้ในลักษณะการบริโภคผลสด ในขณะที่พืชสมุนไพรมักนำมาต้มดื่ม ข้อมูลที่ได้จะช่วยในการอนุรักษ์ทั้งองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายของพันธุ์พืชที่มีการใช้ประโยชน์ในชุมชน

คำสำคัญ: พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน, กะเหรี่ยง, จังหวัดกำแพงเพชร

Abstract: The traditional ethnobotanical knowledge of the Karen ethnic group in Lo Kho Village, Kamphaeng Phet Province, Thailand, faces extinction due to declining community interest. This study aimed to document traditional plant utilization knowledge by identifying scientific names of plants and classifying them according to their origin status and utilization. The study was conducted through interviews with 9 knowledgeable community members aged 65-80 years, combined with field plant surveys over a period of 10 months. Data were analyzed by categorizing plants according to their utilization types and classifying them as either native or introduced species. Medicinal plants widely utilized in the community were identified, including plants of *Biancaea sappan* (L.) Tod. used for tonic. Most food plants are consumed as fresh fruits, while medicinal plants are typically prepared as herbal infusions. The obtained data will aid in the conservation of both traditional knowledge and the diversity of plant species utilized within the community.

Keywords: Ethnobotany, Karen, Kamphaeng Phet Province

1. บทนำ

ชุมชนชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านโล๊ะโคะ อำเภอกอสัมพีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า ณ หมู่ 10 ตำบลโกสัมพีนคร อำเภอกอสัมพีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ลักษณะพื้นที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน หมู่บ้านตั้งอยู่ในหุบเขา มีคลองและภูเขาล้อมรอบ ความสูงของพื้นที่ประมาณ 500 เมตรจากระดับน้ำทะเล สภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้ง เป็นต้นน้ำของคลองวังเจ้าและแม่น้ำปิง และยังเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของหมู่บ้านขนาดเล็กของชุมชนชาวกะเหรี่ยงหรือ ปากะญอ ชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโล๊ะโคะเป็นกะเหรี่ยงสะกอ มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย พอเพียง ดำรงชีพจากการใช้ทรัพยากรพืชตามธรรมชาติในท้องถิ่น มีการทำไร่แบบหมุนเวียน ปลูกข้าวเพื่อบริโภคเอง ยังมีการนำพืชที่เป็นสมุนไพรมาใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยหรือล้างสารพิษ มีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างปากกับคนในชุมชน เนื่องจากชุมชนมีความห่างไกลจากความเจริญในหลายด้าน ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีสถานบริการทางด้านสาธารณสุข รวมถึงเส้นทางที่ค่อนข้างทุรกันดารในอดีต ในปัจจุบันมีการพัฒนาเพียงถนนขนาดประมาณ 1 เมตร จำนวน 2 ช่องทางเพื่อวิ่งสวนทางกันเป็นระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร จากหมู่บ้านไปยังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชนบ้านหนองแดน อำเภอกอสัมพีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ทำให้จำเป็นต้องมีองค์ความรู้จากการใช้ประโยชน์หลากหลาย

การวิจัยพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงใน ตำบลโกสัมพี อำเภอกอสัมพีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ณ หมู่บ้านโละโคะ (ภาพที่ 1) โดยรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและบุคคลที่มีความรู้ประสบการณ์จำนวน 9 คน อายุระหว่าง 65-80 ปี เกี่ยวกับข้อมูลของพืชที่นำมาใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลการดำเนินการตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 ถึงเดือนตุลาคม 2563 คำถามหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์ พืชที่นำมาใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ ส่วนของพืชที่นำมาใช้ เช่น ราก ลำต้น ใบ ดอก หรือผล ประเภทของการนำไปใช้ บันทึกข้อมูลชื่อพืชภาษากะเหรี่ยง ชื่อพื้นเมือง สรรพคุณของพืชแต่ละชนิด พร้อมถ่ายภาพ ตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ในระดับวงศ์ (family) สกุล (genus) หรือระดับชนิด (species) จากเอกสารต้นไม้เมืองเหนือ คู่มือศึกษาพรรณไม้ในป่าภาคเหนือ ประเทศไทย และคู่มือศึกษาพรรณไม้ในประเทศไทย [4-16] จัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์

ภาพที่ 1 พื้นที่การศึกษาร้านโละโคะ ตำบลโกสัมพี อำเภอกอสนี จังหวัดกำแพงเพชร
ที่มา: ปรับปรุงจาก <https://www.google.com/maps>

3. ผลการทดลองและการอภิปราย

การสำรวจข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชนด้วยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและบุคคลที่มีความรู้ประสบการณ์จำนวน 9 คน พบว่า ข้อมูลพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ พืชอาหาร พืชสมุนไพร และกล้วยไม้ (พืชเพื่อพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ) จำแนกชนิดของพืชที่รวบรวมได้จากการสำรวจในป่าชุมชนของชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านโละโคะ พบว่ามีการนำพืชมาใช้เป็นพืชอาหาร 50 ชนิด (ตารางที่ 1) เป็นพืชท้องถิ่นดั้งเดิม (native species) 31 ชนิด พืชต่างถิ่น (introduced species) 19 ชนิด แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือนำมาใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับประกอบอาหาร จำนวน 27 ชนิด (ผักโขมหนาม มะกอกป่า ผักเชียงดา บุก ผือก บอน ค้อ ผักกูด เพกา กุ่มน้ำ ตำลึง ฟักทอง มะระขี้นก ฟักข้าว มันสำปะหลัง ส้มป่อย ชะอม ขี้เหล็ก มะขาม กล้วยป่า ผักหวานป่า ผักอีหนู ข้าวโพด ยอด มะเขือเทศราชินี และมะเขือเจ้าพระยา) เป็นเครื่องเทศ จำนวน 10 ชนิด (ผักชีใบเลื่อย โหระพา กะเพรา ชะพลู ตะไคร้ มะนาว พริกกะเหรี่ยง ขมิ้นชัน ไพล และขิง) และรับประทานเป็นผลไม้ จำนวน 13 ชนิด (มะม่วง น้อยโหนด น้อยหน่า มะพร้าว มะละกอ แตงไทย ก่อหนาม กระบก กล้วยน้ำว้า มะเฟือง มะไฟป่า ส้มโอ และลำไย) สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ของชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านห้วยตอง ตำบลแม้ว จังหวัดเชียงใหม่ มีการใช้ประโยชน์จากพืชในท้องถิ่น เช่น มะไฟป่า กล้วยน้ำว้า และฝรั่ง นำมาใช้เป็นพืชอาหาร [17] รวมถึงรายงานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืชของชุมชนไทใหญ่ กะเหรี่ยง ลาหู่แดง (มุเซอแดง) และลาหู่ดำ (มุเซอดำ) ในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน คือมีรายงานการนำต้นฟักข้าว มะระขี้นก และขมิ้นชันมาใช้เป็นพืชอาหาร [18]

ตารางที่ 1 รายชื่อพืชอาหารที่สำรวจพบในบริเวณพื้นที่รอบหมู่บ้านโละโคะ (เครื่องหมาย * เป็นพืชต่างถิ่น)

ลำดับ	ชื่อวงศ์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อวิทยาศาสตร์	การนำไปใช้ (ส่วนที่นำมาใช้)
1	AMARANTHACEAE	ผักโขมหนาม*	<i>Amaranthus spinosus</i> L.	อาหาร (ยอดอ่อน)
2		มะม่วง	<i>Mangifera indica</i> L.	ผลไม้
3		มะกอกป่า	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz	อาหาร (ใบ/ผล)
4	ANNONACEAE	น้อยโหนด*	<i>Annona reticulata</i> L.	ผลไม้
5		น้อยหน่า*	<i>Annona squamosa</i> L.	ผลไม้
6	APIACEAE	ผักชีใบเลื่อย*	<i>Eryngium foetidum</i> L.	เครื่องเทศ (ใบ)
7	APOCYNACEAE	ผักเชียงดา	<i>Gymnema inodorum</i> (Lour.) Decne.	อาหาร (ใบอ่อน)
8	ARACEAE	บุก	<i>Amorphophallus paeoniifolius</i> (Dennst.) Nicolson.	อาหาร (ลำต้นใต้ดิน)
9		เผือก	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	อาหาร (ลำต้นใต้ดิน)
10		บอน	<i>Colocasia esculenta</i> var. <i>aquaticus</i> Hassk.	อาหาร (ก้านใบ)
11	ARECACEAE	มะพร้าว*	<i>Cocos nucifera</i> L.	ผลไม้
12		ค้อ	<i>Livistona speciosa</i> Kurz	อาหาร (ยอดอ่อน)
13	ASPLENIACEAE	ผักกูด	<i>Diplazium esculentum</i> (Retz.) Sw.	อาหาร (ยอดอ่อน)
14	BIGNONIACEAE	เพกา	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz	อาหาร (ฝักอ่อน)
15	CAPPARACEAE	กุ่มน้ำ	<i>Crateva magna</i> (Lour.) DC.	อาหาร (ยอดอ่อน)
16	CARICACEAE	มะละกอ*	<i>Carica papaya</i> L.	ผลไม้
17	CUCURBITACEAE	ตำลึง	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt	อาหาร (ยอดอ่อน)
18		แตงไทย*	<i>Cucumis melo</i> L.	ผลไม้
19		ฟักทอง*	<i>Cucurbita moschata</i> Duchesne	อาหาร (ยอดอ่อน/ผล)
20		มะระขี้นก	<i>Momordica charantia</i> L.	อาหาร (ผลอ่อน)
21		ฟักข้าว	<i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.	อาหาร (ยอดอ่อน/ผล)
22	DIOSCOREACEAE	มันสำปะหลัง	<i>Dioscorea alata</i> L.	อาหาร

				(ลำต้นใต้ดิน)
23	EUPHORBIACEAE	มันสำปะหลัง*	<i>Manihot esculenta</i> Crantz	อาหาร
				(รากสะสมอาหาร)
24	FAGACEAE	ก๊อหนาม	<i>Castanopsis</i> sp.	ผลไม้
25	FABACEAE	ส้มป่อย	<i>Senegalia rugata</i> (Lam.) Britton & Rose	อาหาร (ยอดอ่อน)
26		ชะอม*	<i>Senegalia pennata</i> (L.) Maslin	อาหาร (ยอดอ่อน)
27		ขี้เหล็ก	<i>Senna siamea</i> (Lam.) H.S.Irwin & Barneby	อาหาร (ยอดอ่อน)
28		มะขาม*	<i>Tamarindus indica</i> L.	อาหาร (ยอดอ่อน)
29	IRVINGIACEAE	กระบก	<i>Irvingia malayana</i> Oliv. ex A.W.Benn.	ผลไม้
30	LAMIACEAE	โหระพา	<i>Ocimum basilicum</i> L.	เครื่องเทศ (ใบ)
31		กะเพรา	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.	เครื่องเทศ (ใบ)
32	MUSACEAE	กล้วยน้ำว้า	<i>Musa</i> (ABB group) 'Kluai Namwa'	ผลไม้
33		กล้วยป่า	<i>Musa acuminata</i> subsp. <i>siamea</i> N.W.Simmonds	อาหาร (ปลี)
34	OPIACEAE	ผักหวานป่า	<i>Melientha suavis</i> Pierre	อาหาร (ยอดอ่อน)
35	OXALIDACEAE	มะเฟือง*	<i>Averrhoa carambola</i> L.	ผลไม้
36	PASSIFLORACEAE	ผักอีหนู	<i>Adenia viridiflora</i> Craib	อาหาร (ยอดอ่อน)
37	PHYLLANTHACEAE	มะไฟป่า	<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour.	ผลไม้
38	PIPERACEAE	ชะพลู	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	เครื่องเทศ (ใบ)
39	POACEAE	ตะไคร้*	<i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stapf	เครื่องเทศ (ต้น)
40		ข้าวโพด*	<i>Zea mays</i> L.	อาหาร (ผล)
41	RUBIACEAE	ยอ	<i>Morinda citrifolia</i> L.	อาหาร (ใบ)
42	RUTACEAE	มะนาว*	<i>Citrus x aurantiifolia</i> (Christm.) Swingle	เครื่องเทศ (ผล)
43		ส้มโอ	<i>Citrus maxima</i> (Burm.) Merr.	ผลไม้
44	SAPINDACEAE	ลำไย	<i>Dimocarpus longan</i> Lour.	ผลไม้
45	SOLANACEAE	พริกกะเหรี่ยง*	<i>Capsicum frutescens</i> L.	เครื่องเทศ (ผล)
46		มะเขือเทศ	<i>Solanum lycopersicum</i> var. <i>cerasiforme</i> (Alef.)	อาหาร (ผล)
		ราชินี*	Fosberg	
47		มะเขือ	<i>Solanum melongena</i> L.	อาหาร (ผล)
		เจ้าพระยา		
48	ZINGIBERACEAE	ขมิ้นชัน*	<i>Curcuma longa</i> L.	เครื่องเทศ (ลำต้นใต้ดิน)
49		ไพล	<i>Zingiber montanum</i> (J.Koenig) Link ex A.Dietr.	เครื่องเทศ (ลำต้นใต้ดิน)
50		ขิง*	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	เครื่องเทศ (ลำต้นใต้ดิน)

ภาพที่ 2 ตัวอย่างทรัพยากรพืชชนิดต่าง ๆ ที่พบในพื้นที่ศึกษา เช่น ผักโขมหนาม (ก) ผักกูด (ข) ตะไคร้ (ค) น้อยโหน่ง (ง) กระบก (จ) กล้ายไม้ดินบัวสันโดศ (ฉ) และค้อ (ช)

พืชที่นำมาใช้เป็นสมุนไพร 27 ชนิด (ตารางที่ 2) เป็นพืชท้องถิ่นดั้งเดิม 13 ชนิด (ชาไก่ดำ พลับพลึง ต้นตีนเป็ด ใบหนาด มะระขี้นก ผักแมะ กำแพงเจ็ดชั้น ผาง หามายู กะเพราแดง นางพญาเสือโคร่ง หัวยาวข้าวเย็น และสะพานกัน) พืชต่างถิ่น 14 ชนิด (รางจืด สาบเสือ กล้วยา ยาน น้ำนมราชสีห์ มะขาม บอระเพ็ด ผรั่ง ลูกใต้ใบ กล้วยาเอ็นยัด กล้วยากรดน้ำ มะเขือขื่น ขมิ้น จิง และไพล) อีกทั้งยังพบการนำพืชบางชนิดมาใช้เพื่อเป็นอาหารและสามารถใช้เป็นสมุนไพรจำนวน 6 ชนิด คือ มะระขี้นก กะเพราแดง มะขาม ขมิ้น จิง และไพล สำหรับพืชที่นำมาใช้เป็นสมุนไพรส่วนใหญ่มีสรรพคุณในการบำรุงร่างกายมีจำนวน 6 ชนิด (กำแพงเจ็ดชั้น ผาง บอระเพ็ด กล้วยาเอ็นยัด นางพญาเสือโคร่ง และหัวยาวข้าวเย็น) บรรเทาอาการไข้จำนวน 4 ชนิด (ชาไก่ดำ ใบหนาด กะเพราแดง และลูกใต้ใบ) ซึ่งสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชนไทใหญ่ กะเหรี่ยง ลาหู่ แดง (มุเซอแดง) และลาหู่ดำ (มุเซอดำ) ในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน คือมีรายงานการนำต้นพลับพลึง มะระขี้นก รางจืด สาบเสือ กล้วยา ยาน น้ำนมราชสีห์ บอระเพ็ด กล้วยาเอ็นยัด กล้วยากรดน้ำ ขมิ้น และไพล มาใช้เป็นพืชสมุนไพร [18] มีพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ในสรรพคุณที่เหมือนกัน เช่น พลับพลึงนำมาใช้เพื่อลดอาการฟกช้ำตามร่างกายหรือบริเวณเคล็ดขัดยอก หรือสาบเสือเพื่อใช้ห้ามเลือดเช่นเดียวกับรายงานของ อังคณา อินตา [18] แต่มีการเรียกชื่อและสรรพคุณในการนำไปใช้ที่อาจแตกต่างกัน เช่น กล้วยา ยาน ในชุมชนกะเหรี่ยงหมู่บ้านโล๊ะโคะ เรียกว่า เนาะอะละถู ถูกนำไปลดอาการท้องผูกและเป็นยาระบาย ซึ่งจากรายงานของ อังคณา อินตา [18] รายงานว่า กล้วยา ยาน มีชื่อเรียกว่า “บักโก้วเหมะ” มีการนำยางมาใส่แผลปากนกกระจะออก อีกทั้ง ซูตรี ไตรสนธิ และปริทรรศน์ ไตรสนธิ [17] รายงานการใช้ประโยชน์ของชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน จังหวัดเชียงใหม่ มีการใช้ต้นเป็ด หนาด ขมิ้น สาบเสือ และกล้ายป่า เพื่อใช้เป็นพืชสมุนไพร

ตารางที่ 2 รายชื่อสมุนไพรที่สำรวจพบในบริเวณพื้นที่รอบหมู่บ้านโล๊ะโคะ (เครื่องหมาย * เป็นพืชต่างถิ่น)

ลำดับ	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง (ภาษากะเหรี่ยง)	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้	สรรพคุณ
1	ACANTHACEAE	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	รางจืด* (จอลอดิเดอหมื่อ)	ใบ เถา	ต้ม	ล้างสารพิษในร่างกาย
2		<i>Rhinacanthus nasutus</i> var. <i>nasutus</i>	ชาไก่ดำ (พอทุตะเล)	ใบ	บด	บรรเทาอาการไข้
3	AMARYLLIDACEAE	<i>Crinum asiaticum</i> L.	พลับพลึง	ใบ	จีไฟ	ลดอาการฟกช้ำตามร่างกาย
4	APOCYNACEAE	<i>Alstonia scholaris</i> (L.) R.Br.	ต้นตีนเป็ด (โนถี่)	ยาง	ตัดใบ	รักษาโรคน้ำกัดเท้า
5	ASTERACEAE	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	ใบหนาด (พอบัวละ)	ใบ	ต้มเพื่ออาบ จีไฟ	ขับของเสียออกจากร่างกาย ลดไข้ ลดอาการอักเสบของกล้ามเนื้อ

6		<i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	สาบเสือ* (เนาะลาคะ)	ใบ ราก	บด ต้ม	ห้ามเลือด แก้ปวด
7	CUCURBITACEAE	<i>Momordica charantia</i> L.	มะระขี้นก (คอค)	ผล	ต้ม	แก้เบาหวาน
8		<i>Momordica subangulata</i> Blume	ผักแมะ (ดอกเหมือ)	ใบ ผล	ต้ม	บำรุงเลือด
9	CELASTRACEAE	<i>Salacia chinensis</i> L.	กำแพงเจ็ดชั้น (ชะคินยกะบริ)	ลำต้น ใบ	ต้ม	บำรุงร่างกาย
10	EUPHORBIACEAE	<i>Euphorbia heterophylla</i> L.	หญ้ายาง* (เนาะอะละ)	ยอดใบ	บด	ลดอาการท้องผูก เป็นยาระบาย
11		<i>Euphorbia hirta</i> L.	น้านมราชสีห์*	ยาง	ตัด	แก้โรคน้ำกัดเท้า
12	FABACEAE	<i>Biancaea sappan</i> (L.) Tod.	ฝาง (เมะขะแล)	ลำต้น กิ่ง	ต้ม	บำรุงร่างกายและบำรุงเลือด
13		<i>Mucuna pruriens</i> (L.) DC.	หมามุ่ย (ปล่อย้อเหมือ)	ราก	ต้ม	บรรเทาอาการปวดศีรษะ
14		<i>Tamarindus indica</i> L.	มะขาม* (ชะหมะเกร)	เปลือกผล มะขาม	บด	อุดฟันแก้ปวด
15	LAMIACEAE	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.	กะเพราแดง (พอนาที่ชู)	ใบ	บด	ลดอาการไข้
16	MENISPERMACEAE	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Hook.f. & Thomson	บอระเพ็ด*	ลำต้น	ต้ม	บำรุงร่างกาย
17	MYRTACEAE	<i>Psidium guajava</i> L.	ฝรั่ง* (สะเวล)	ยอดใบ	บด	ลดอาการท้องเสีย
18	PHYLLANTHACEAE	<i>Phyllanthus niruri</i> L.	ลูกใต้ใบ*	ทั้งต้น	ต้ม	บรรเทาอาการไข้ แก้โรคเบาหวาน
19	PLANTAGINACEAE	<i>Plantago major</i> L.	หญ้าเอ็นยืด*	ทุกส่วน	ต้ม	บำรุงร่างกาย
20		<i>Scoparia dulcis</i> L.	หญ้าครดน้ำ* (เนาะกะชะอะ)	ราก	บด	แก้ปวดฟัน
21	ROSACEAE	<i>Prunus cerasoides</i> Buch.-Ham. ex D.Don	นางพญาเสือโคร่ง	เปลือก	ต้ม	บำรุงร่างกาย
22	SMILACACEAE	<i>Smilax</i> sp.	ห้วยข้าวเย็น	ทั้งต้น	ต้ม	บำรุงร่างกาย เจริญอาหาร
23	SOLANACEAE	<i>Solanum capsicoides</i> All.	มะเขือขื่น (ตะก้อฮอ)	ผล	หั่นเป็นชิ้น	นำสิ่งสกปรกออกจากแผลตะปูตำ
24	VIBURNACEAE	<i>Sambucus javanica</i> Reinw. ex Blume	สะพานกั้น (ชะก้าจื่อ)	ใบ	จีไฟ	ลดอาการฟกช้ำตามร่างกาย
25	ZINGIBERACEAE	<i>Curcuma longa</i> L.	ขมิ้น* (ตะยอ)	เหง้า ดอก	บด ต้ม	ลดอาการคันตามผิวหนัง แก้ท้องอืด
26		<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	ขิง* (ตะเอ)	เหง้า	ต้ม	แก้ไอ
27		<i>Zingiber montanum</i> (J.Koenig) Link ex A.Dietr.	ไพล* (แปลโคะ)	เหง้า	บด	ลดอาการแน่นหน้าอก

ชุมชนของชาวกระเหรี่ยงได้นำกล้วยไม้มาใช้ประดับตกแต่งบ้าน ต้นไม้บริเวณหน้าบ้านและต้นไม้ริมถนนภายในชุมชนโดยพบว่าเอื้องจำปา (*Dendrobium moschatum* (Buch.-Ham.) Sw.) เป็นกล้วยไม้ที่นำมาปลูกเลี้ยงไว้ในหมู่บ้านจำนวนมาก และสามารถตัดฝักได้เป็นจำนวนมาก แสดงถึงความเหมาะสมของพื้นที่ เนื่องจากเอื้องจำปามีระยะเวลาการบานของดอกในระยะเวลาสั้น ดอกมีกลิ่นหอมอ่อน ๆ และบานพร้อมกันเพียง

ช่วงระยะเวลาเข้าเป็นจำนวนมากในแต่ละกอ โดยมีรายงานการวิจัยพบสารระเหยง่าย coumarin ปริมาณสูงมากร้อยละ 48.8 (2157.1 µg/g fresh weight) ของตัวอย่างดอกสด รวมถึงสารระเหยง่ายอื่น ๆ อีกจำนวนมาก เช่น ethyl esters และ methyl ketones เป็นสารหลักที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับระหว่างพืชกับแมลงที่เป็นพาหะถ่ายเรณู [19] ดังนั้นการติดฝักของเอื้องจำปาอาจเกิดจากพาหะถ่ายเรณูหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสมช่วยส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จของการถ่ายกลุ่มเรณูของเอื้องจำปา อาจจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษาต่อไป นอกจากนี้ยังพบว่าในพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านสำรวจพบกล้วยไม้ทั้งกล้วยไม้ดิน (9 ชนิด) และกล้วยไม้อิงอาศัย (24 ชนิด) จำนวน 33 ชนิด (ตารางที่ 3) จำแนกได้ 2 วงศ์ย่อย (วงศ์ย่อย Orchidoideae และ Epidendroideae) 21 สกุล ระบุชนิดที่แน่นอนได้ 23 ชนิด และระบุได้เพียงระดับสกุลจำนวน 10 ชนิด เนื่องจากไม่พบดอกในช่วงระยะเวลาของการสำรวจ การสำรวจครั้งนี้ยังพบกล้วยไม้ที่ถูกจัดให้อยู่ในสถานะพืชที่ถูกคุกคาม [20] จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ เอื้องคำปอน (*Dendrobium dixanthum* Rchb.f.) สิงโตก้ามม้า (*Bulbophyllum reclusum* Seidenf.) เอื้องกุหลาบมาลัยแดง (*Aerides multiflora* Roxb.) เอื้องกุหลาบกระเปาะเปิด (*A. falcata* Lindl. & Paxton.) และพราหมณ์ (Holcoglossum amesianum (Rchb.f.) Christenson)

ตารางที่ 3 รายชื่อกล้วยไม้ที่สำรวจพบในบริเวณพื้นที่รอบหมู่บ้านโล๊ะโคะ (Terrestrial คือ กล้วยไม้ดิน และ Epiphytic คือ กล้วยไม้อิงอาศัย)

ลำดับ	วงศ์ย่อย	เผ่า	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ลักษณะวิสัย
1	Orchidoideae	Orchideae	<i>Brachycorythis</i> sp.	ว่านนางบัวบ้อง	Terrestrial
2			<i>Habenaria lucida</i> Wall. ex Lindl.	เอื้องหอมเตย	Terrestrial
3			<i>Peristylus goodyeroides</i> (D. Don) Lindl.	เอื้องนางตาย	Terrestrial
4	Lower Epidendroideae	Arethuseae	<i>Coelogyne trinervis</i> Lindl.	เอื้องหมาก	Epiphytic
5			<i>Coel. schultesii</i> S.K.Jain & S.Das	เอื้องเทียนหนู	Epiphytic
6		Nervilieae	<i>Nervilia plicata</i> (Andrews) Schltr.	แผ่นดินเย็น	Terrestrial
7			<i>Nervilia</i> sp.	บัวสันโดศ	Terrestrial
8		Podochileae	<i>Pinalia bractescens</i> (Lindl.) Kuntze	เอื้องนึ่งดอกเหลือง	Epiphytic
9		Maxillarieae	<i>Oberonia</i> sp.	เอื้องแพน	Epiphytes
10		Tropidieae	<i>Tropidia curculigoides</i> Lindl.	ขาวดง	Terrestrial
11		Dendrobieae	<i>Dendrobium moschatum</i> (Buch.-Ham.) Sw.	เอื้องจำปา	Epiphytic
12			<i>Den. signatum</i> Rchb.f.	เอื้องคำกั่ว	Epiphytic
13			<i>Den. lindleyi</i> Steud.	เอื้องผึ้ง	Epiphytic
14			<i>Den. exile</i> Schltr.	แส้พระอินทร์	Epiphytic
15			<i>Den. dixanthum</i> Rchb.f.	เอื้องคำปอน	Epiphytic
16			<i>Bulbophyllum reclusum</i> Seidenf.	สิงโตก้ามม้า	Epiphytic
17			<i>Bulb. lasiochilum</i> C.S.P. Parish & Rchb.f.	สิงโตนักกล้ำม	Epiphytic
18			<i>Dendrobium</i> sp.	เอื้องขาไก่	Epiphytic
19	Higher Epidendroideae	Eulophiinae	<i>Eulophia andamanensis</i> Rchb.f.	ช้างผสมโคลง	Terrestrial
20			<i>Eulophia</i> sp. 1	ว่านจูงนาง 1	Terrestrial
21			<i>Eulophia</i> sp. 2	ว่านจูงนาง 2	Terrestrial
22		Cymbidieae	<i>Cymbidium</i> sp.	กะระกะร้อน	Epiphytic
23		Vandeae	<i>Aerides multiflora</i> Roxb.	เอื้องกุหลาบมาลัยแดง	Epiphytic

24	<i>Aer. falcata</i> Lindl. & Paxton.	เอื้องกุหลาบกระเปาเปิด	Epiphytic
25	<i>Holcoglossum amesianum</i> (Rchb.f.) Christenson	พราหมณ์ญ	Epiphytic
26	<i>Micropera pallida</i> (Roxb.) Lindl.	แมลงปอทอง	Epiphytic
27	<i>Papilionanthe teres</i> (Roxb.) Schltr.	เอื้องโมก	Epiphytic
28	<i>Phalaenopsis deliciosa</i> Rchb.f.	ตากาฉื่อ	Epiphytic
29	<i>Pomatocalpa maculosum</i> var. <i>andamanicum</i> S. Watthana	เอื้องเสือเผ่นน้อย	Epiphytic
30	<i>Rhynchostylis retusa</i> (L.) Blume	ไอยเรศ	Epiphytic
31	<i>Robiquetia succisa</i> (Lindl.) Seidenf.	เอื้องพวงอุ้ง	Epiphytic
32	<i>Thrixspermum flammum</i> Toolmal, Schuit. & Culham	เอื้องแมงมุม	Epiphytic
33	<i>Trichoglottis fasciata</i> Rchb.f.	เอื้องเสือโคร่ง	Epiphytic

4. สรุปผลการทดลอง

การศึกษานี้เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืช การสำรวจพรรณพืชเบื้องต้นและรวบรวมองค์ความรู้จากผู้มีความรู้ในหมู่บ้านโละโคะเป็นระยะเวลา 10 เดือน พบว่ามีการใช้ทรัพยากรพืชต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นพืชอาหาร พืชที่นำมาใช้เป็นสมุนไพร และมีการนำกล้วยไม้มาปลูกเลี้ยงไว้บริเวณหมู่บ้าน รวมทั้งพืชที่สำรวจพบครั้งนี้จำนวน 110 ชนิด ข้อมูลการสำรวจรวบรวมองค์ความรู้ของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืชจากผู้มีความรู้ในหมู่บ้านโละโคะ มีประโยชน์เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้พืชให้กับคนรุ่นต่อไปได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ: ขอขอบคุณชุมชนของชาวกะเหรี่ยง บ้านโละโคะ หมู่ที่ 10 ตำบลโกสัมพี อำเภอกอสัมพินคร จังหวัดกำแพงเพชร ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์พื้นที่และข้อมูลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ รวมถึงนายจุก ศรีพุกษา และนายจรงค์ กาญจนะโชค สำหรับความอนุเคราะห์ในการรวบรวมข้อมูลและช่วยสำรวจพื้นที่โดยรอบของพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. กรกนา ตั้งจิตมั่น (2560) พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านห้วยน้ำหนัก ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. วารสารพฤกษศาสตร์ไทย 9(2):253-272.
2. สุขุมารณ์ แก้วแสงใส, วิทยา ปองอมรกุล, ประทีป ปัญญาดี, อังคณา อินตา (2560) พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงบ้านขุนตื้นน้อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่. วารสารพฤกษศาสตร์ไทย 9(2):219-251.
3. Kantasrila, R., Pongamornkul, W., Panyadee, P., Inta, A. (2017) Ethnobotany of medicinal plants used by Karen, Tak province in Thailand. Thai Journal of Botany 9(2):193-216.
4. ก่องกานดา ขยามฤต (2559) คู่มือจำแนกพรรณไม้. กรุงเทพฯ : กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
5. ไข่ม่อน การ์ดเนอร์, พินดา สิทธิสุนทร, วิไลวรรณ อนุสารสุนทร (2549) ต้นไม้เมืองเหนือ คู่มือศึกษาพรรณไม้ในป่าภาคเหนือ ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
6. เต็ม สมิตินันท์ (2557) ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย = Thai plant names. กรุงเทพฯ : สำนักงานหอพรรณไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมป่าไม้.
7. Seidenfaden, G. (1975) Orchid genera in Thailand III. *Coelogyne* Lindl. Dansk Botanisk Arkiv 29(4):1-94.
8. Seidenfaden, G. (1977) Orchid Genera in Thailand V. Orchidoideae. Dansk Botanisk Arkiv 31(3):1-149.
9. Seidenfaden, G. (1978) Orchid Genera in Thailand VI. Neottioideae Lindl. Dansk Botanisk Arkiv 32:1-195.
10. Seidenfaden, G. (1978) Orchid genera in Thailand VII. *Oberonia* Lindl. & *Malaxis* Sol. ex. Sw. Dansk Botanisk Arkiv 33(1):1-94.
11. Seidenfaden, G. (1979) Orchid genera in Thailand IIIV *Bulbophyllum* Thou. Dansk Botanisk Arkiv 33(3):1-288.
12. Seidenfaden, G. (1980) Orchid genera in Thailand IX. *Flickingeria* hawkes & *Epigeneium* Gagnep. Dansk Botanisk Arkiv 34(1):1-104.
13. Seidenfaden, G. (1982) Orchid Genera in Thailand X. *Trichotosia* Blume and *Eria* Lindl. Opera Botanica 62:1-157.

14. Seidenfaden, G. (1983) Orchid genera in Thailand XI. Cymbidieae Pfitz. Opera Botanica 72:1-124.
15. Seidenfaden, G. (1985) Orchid Genera in Thailand XII. *Dendrobium* Sw. Opera Botanica 83:1-295.
16. Seidenfaden, G. (1988) Orchid genera in Thailand XIV. Fifty-nine Vandoid genera. Opera Botanica 95:1-398.
17. ชูศรี ไตรสนธิ, ปรีทรรณ ไตรสนธิ (2538) พฤกษศาสตร์พื้นบ้านชาวกะเหรี่ยง: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. มุลนิธิโครงการหลวง.
18. อังคณา อินตา (2557) การศึกษาเปรียบเทียบพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
19. Cuna, F.S.R., Boselli, C., Papetti, A., Mannucci, B., Calevo, J., Tava, A. (2018) Composition of volatile fraction from inflorescences and leaves of *Dendrobium moschatum* (Orchidaceae). Natural Product Communications 13(1):93-96.
20. Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation (2017) Threatened Plants in Thailand. Bangkok: Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation.